

7. Давлетшина О. В. Уголовно-правовая охрана культурных ценностей в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. В. Давлетшина. – Ростов н/Д., 2003. – 201 с.
8. Васенин О. Н. Взаимодействие следственных и оперативно-розыскных органов при раскрытии и расследовании некоторых видов контрабанды : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / О. Н. Васенин. – Калининград, 2003. – 177 с.
9. Овчинский В.С. Интерпол. – М.: ИНФРА-М, 2001 – 320 с. – С. 122.
10. Кудржинская К. Возвращение из загранич // Киев. вестн. – 2002. – 30 янв.

Рецензент: д.ю.н. Заросило В.О.

УДК 343.8

Заєць І.С.,

ад'юнкта кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВЗАЄМВІДНОСИН ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЗІ ЗМІ ЗА КОРДОНОМ

З метою дослідження проблеми запобігання вчинення злочинів щодо представників засобів масової інформації у статті виділено основні напрямки взаємодії судових та правоохоронних органів зі ЗМІ з врахуванням зарубіжного досвіду.

С целью исследования проблемы предотвращения совершения преступлений, относительно представителей средств массовой информации, в статье выделены основные направления взаимодействия судебных и правоохранительных органов со СМИ с учетом зарубежного опыта.

With a research objective of a problem of prevention of fulfilment of crimes, concerning representatives of mass media, in article the basic directions of interaction judicial and law enforcement bodies from mass-media taking into account foreign experience are allocated.

Постановка проблеми. Сучасна українська журналістика функціонує в суспільстві, що переживає перехідний період, який мало чим відрізняється від аналогічних періодів історії зарубіжних країн, що знаходяться на етапі розвиненої демократії. Тому особливої актуальності в умовах сучасної України набуває дослідження проблем правової регламентації взаємовідносин правоохоронних органів зі ЗМІ за кордоном з метою запозичення позитивного досвіду.

Ступінь наукової розробки теми. Значна кількість теоретичних кримінологічних досліджень проблем попередження злочинності, знайшли своє відображення у публікаціях: Ю.М. Антоняна, О.М. Бандурки В.В. Голіни, В.К. Гришука, О.М. Джужи, А.П. Закалюка,

М.Й. Коржанського, І.Я. Козаченко, П.М. Панченко, Д.В. Рівмана, В.Я. Тація, Р.Б. Терновського та інших фахівців.

У той же час, ситуація у сфері діяльності засобів масової інформації (журналістів, зокрема), що склалася в країні вимагає розгляду даного питання з позицій криминології та кримінального права з метою вироблення шляхів взаємодії судових та правоохоронних органів із засобами масової інформації з врахуванням зарубіжного досвіду.

Мета статті. Крім вивчення історії національного розвитку правового положення засобів масової інформації та їх процесуальних відносин з органами правопорядку та правосуддя, представляється необхідним також розглянути досвід вирішення цих питань в інших країнах. Порівняльне правознавство в межах статті дасть можливість визначити ступінь можливої конвергенції норм кримінального права України та іноземних держав.

Виклад основного матеріалу. Усі країни, які сповідують демократичні шляхи розвитку держави і суспільства, надають велике значення правовій регламентації у взаємодії засобів масової інформації з правоохоронними органами.

Законодавство цих країн орієнтоване на дотримання норм захисту прав і свобод людини, які закріплені в багатьох документах, підписаних цими країнами і схваленими ООН. Серед основних міжнародних документів, що проголошують в якості пріоритету в розвитку держави захист прав і свобод людини, є: «Загальна декларація прав людини», прийнята і проголошена резолюцією Генеральної Асамблеєю ООН 217 А (111) від 10.12.48 р.; «Міжнародний пакт про громадянські та політичні права», прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією Генеральної Асамблеєю ООН 2200 А (XXI) від 16.12.66 р.; «Європейська конвенція про права людини», підписана державами-членами Ради Європи 04.11.50 р.; «Американська конвенція про права людини», прийнята членами ОАС 22.11.69 р.

Ці та інші документи, по різному висвітлюючи права і свободи людини, однозначно трактують право людини мати власну думку, вільно отримувати та поширювати інформацію. Межі свобод кожна держава в інтересах національної безпеки встановлює і регулює по-своєму.

Як приклад спільного розуміння в захисті прав людини наведемо зміст ч. 1 ст. 10 «Європейської конвенції про права людини»: «Кожна людина має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання з боку державних органів і незалежно від державних кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств».

Кожна країна при розробці законодавства, що регулює становище ЗМІ в суспільстві та їх взаємодію з правоохоронними структурами, враховує особливості, властиві цій країні культурних, історичних і

економічних чинників. Більшість країн з розвинутою демократією мають реально прописану, прийняту і чинну Конституцію, а деякі, наприклад Великобританія і Австралія, її не мають. Це накладає свої особливості на законодавство і державний устрій цих країн. Наприклад, США, Канада, Німеччина є країнами з федеральним державним устроєм, а Нідерланди, Норвегія і Швеція – країни з унітарною системою державного устрою. Кожна з країн має свою власну організацію судової системи і особливості дії законів на території країни, а також устрій правоохоронних органів.

Все це різноманіття відбивається і на законодавстві по відношенню до засобів масової інформації. Окремі закони про пресу серед європейських країн мають Австрія та Швеція, при цьому закон про пресу в Швеції володіє конституційним статусом. У Німеччині кожна земля має свій закон про пресу і всі вони побудовані за одним зразком. У Франції діє низка законів, в яких закріплені вимоги до друку, але всі вони розкидані в різних кодексах. А в таких країнах, як США, Канада, Великобританія, Іспанія, Нідерланди, Австрія взагалі немає не тільки окремих законів про пресу, але й немає окремих вимог щодо преси.

«Спільні риси і відмінності у кримінальному процесі зарубіжних країн зумовлюються, перш за все, їх приналежністю до однієї з трьох основних правових систем (чи правових сімей): романо-германської (або континентальної), англосаксонської (або системи загального права), системи традиційного (звичаєвого) права» [1, с. 628]. До найбільш яскравих представників першої системи належать Німеччина, Франція, Іспанія, Швеція, до другої системи – США, Великобританія, Австралія, до третьої – Китай, Корея, Монголія.

Не маючи можливості у статті детально аналізувати законодавство багатьох країн у питаннях правової регламентації діяльності ЗМІ, розглянемо які вимоги в законах представників перших двох правових систем, а саме Німеччини та США, пред'являються до преси за найбільш типовими видами їх діяльності або порушеннями.

Процесуальні відносини ЗМІ з суспільством та державними структурами в судочинстві Німеччини ґрунтуються на положеннях Конституції ФРН 1949 р., Законі про судоустрій 1877 р. в редакції від 1975 р., Кримінально-процесуальному законі від 1877 р. в редакції від 07.04.87 р. з подальшими змінами і доповненнями, Кримінальному і Цивільному кодексах, Цивільно-процесуальному законі і законах земель про пресу.

Статтею 5 Конституції ФРН свобода слова гарантується таким чином: «1) Кожен має право вільно усно, письмово або за допомогою зображень висловлювати і поширювати свою думку, а також безперешкодно отримувати інформацію із загальнодоступних джерел. Свобода преси і свобода інформації, поширюваної радіо і ТБ, гарантується; 2) Межі цих прав встановлюються приписами загальних законів, законодавством про захист молоді та правом на захист честі і гідності».

Згідно зі ст. 70 Конституції ФРН, основні законотворчі повноваження у сфері ЗМІ належать землям. Федеральний парламент має право видавати приписи лише з питань загального правового становища преси.

Головним гарантом дотримання основних прав, закріплених у Конституції ФРН, є Федеральний Конституційний суд (далі – ФКС). ФКС наділений правом скасувати і визнати незаконним будь-який правовий акт, якщо він не відповідає нормам Конституції. ФКС приймає на розгляд скарги про неконституційність від будь-якого громадянина, який вважає, що його права якимось чином порушені. «Майже всі рішення ФКС, що стосуються свободи преси, а їх більше сотні, були наслідком розгляду скарг, поданих окремими особами або органами преси. Ці справи показують, що в захисті свободи преси (а також інших прав особи) вирішальне значення все більше має прецедентне право, а не закон» [4, с. 49].

Супільні відносини за участю ЗМІ в Німеччині регулюються законами про пресу прийнятими в кожній із земель і відрізняються один від одного лише деякими деталями. Всі ці закони включають по 27 розділів, кожен з яких регламентує ті чи інші аспекти свободи преси: вимоги до видавців, право на відповідь, захист від плагіату, право на відмову від свідчень в суді, кримінальну відповідальність співробітників преси.

Найбільш типовими правопорушеннями з боку ЗМІ в Німеччині, як і в більшості інших країн, є наклеп і вторгнення в приватне життя. Згідно з розділом 823 Кримінального кодексу, проти органів преси може бути порушений цивільний позов за «аморальну» або «злісну» публікацію. Публікація неправдивих відомостей, що шкодять репутації, є злочином, якщо людина, що опублікувала їх, заздалегідь знала про те, що вони помилкові, або навмисне не намагалась встановити істину (КК ФРН ст. 187). Позивач повинен довести в суді факт умисних дій преси у викладі неточної, наклепницької інформації. В іншому випадку, навіть якщо в ході судового слідства буде доведено, що опубліковані факти були помилковими, але ЗМІ допустило недбалість, не переслідували злого умислу, вони будуть виправдані з урахуванням важливості права громадськості на інформацію, що представляє законний інтерес.

Кримінальним кодексом ФРН передбачається захист від вторгнення у приватне життя. Розділ 201 КК забороняє прослуховування телефонних розмов за допомогою прослуховуючих пристроїв, розділ 202 охороняє таємницю кореспонденції, а розділ 203 забороняє представникам таких професій, як адвокати, лікарі, психіатри, фармацевти, розголошувати повідомлену їх клієнтами конфіденційну інформацію. Спеціальний Федеральний закон про захист комп'ютерних даних від 20.12.90 р. охороняє таємницю інформаційних банків даних. Також спеціальним законом охороняються права громадян, крім громадських діячів, на несанкціоновану публікацію їхніх фотографій у ЗМІ.

Земельні закони про пресу визнають право ЗМІ з метою виконання громадського обов'язку вимагати і одержувати урядову, парламентську, судову і партійну інформацію, «давати коментар та критикувати і таким чином сприяти формуванню громадської думки». Федеральні й земельні уряди можуть відмовити представникам ЗМІ у наданні інформації тільки в тому випадку, якщо її оприлюднення завадить судочинству, якщо порушаться норми секретності, якщо який-небудь суспільний або особистий інтерес буде порушений, якщо надмірний обсяг необхідної інформації. Примітна у цьому плані ст. 97 (6) у КК ФРН, яка свідчить, що публікація дійсно секретної інформації особою, яка через незнання не вважала інформацію секретною, не є злочином, якщо ця особа намагалась зупинити (запобігти) чиясь передбачувану незаконну діяльність.

В цілому, вважається, що в німецькому законодавстві достатньо добре прописані норми щодо захисту свободи слова і відпрацьовані процесуальні процедури судових розглядів у разі виникнення правопорушень. І, тим не менш, вже багато років обговорюється питання про створення Федерального кодексу законів про пресу, який звів би в єдиний документ численні правові норми, розкидані в різних нормативних актах.

Преса США вважається однією з найбільш вільних у світі. Американські журналісти справедливо пишаються можливістю критикувати і викривати будь-які, неправомірні на їх погляд, дії як окремих громадян, установ і організацій, так і уряду. Класичним прикладом журналістського розслідування прийнято вважати «Уотергейтську справу». Журналісти Р. Вудворт і К. Бернстайн, зібравши численну інформацію, змогли на сторінках газети «Вашингтон пост» показати, як під час президентської виборчої кампанії 1972 Комітет республіканської партії по переобранню президента використовував незаконні методи ведення виборчої кампанії, у тому числі прослуховування телефонних переговорів у готелі «Уотергейт», де розташовувалася штаб-квартира демократичної партії. Як відомо, ці викриття призвели до відставки президента Річарда Ніксона і засудження ряду високопоставлених чиновників. Після Уотергейтського скандалу американська преса отримала реальну можливість претендувати на роль «четвертої влади» в США, а саме розслідування на сторінках преси було визнано найбільшим тріумфом журналістики ХХ століття.

Однак, в цілому високий рівень свободи преси в США, схильний до значних правовим обмеженням. Про це свідчать факти, коли для преси були наглухо закриті всі джерела інформації, крім офіційних, під час конфлікту в Перській затоці в 1990-1991 роках, за наслідками атаки терористів 11 вересня 2001 року, під час війни в Афганістані в 2002 р. та Іраку в 2003 р.

Конституційні свободи преси закладені у «Першій поправці» до Конституції США: «Конгрес не може прийняти закон, що обмежує свободу слова чи преси...». Поряд із загальною Конституцією кожен з 50

штатів США має свою Конституцію. У конституціях багатьох штатів аналог «Першої поправки» до федеральної Конституції сформульований в більш широкому сенсі. Але навіть якщо він повторює федеральну поправку, місцеве трактування може бути набагато ширшим, ніж трактування Верховного суду США [2, с. 103].

На території США діють норми загального права, тому суди можуть формувати ці норми, як і інтерпретувати норми законодавчих актів та конституцій. «У той час як повноваження різних судів різні залежно від категорії справ, які вони можуть розглядати, всі суди обмежені рамками положень Конституції США і конституції штату, на території якого вони знаходяться. Тому жоден суд не може застосовувати закон, який суперечить нормам Конституції, проте всі суди можуть інтерпретувати положення Конституції щодо розглянутих справ» [2, с. 103].

Кримінальне судочинство в США складається з декількох етапів. Після отримання інформації про вчинений злочин або ознаки злочину починається етап поліцейського розслідування. Особливістю цього етапу є те, що зібрані поліцією фактичні дані про злочин і підозрюваного, не є доказами. Зібрані матеріали передаються прокурору для прийняття рішення про продовження кримінального переслідування. Прокурор наділений широкими повноваженнями щодо долі кримінальної справи. Він має право відмовитися від кримінального переслідування не тільки за традиційними в українському розумінні, юридичними чи фактичними підставами, а й у зв'язку з відсутністю достатніх, на його думку, перспектив домогтися обвинувального вироку в суді, а також у зв'язку з недоцільністю кримінального переслідування. Показання свідків, які мають юридичну силу доказів, формуються в ході здійснюваного сторонами обвинувачення і захисту перехресного допиту [3], який проводиться на попередньому слуханні і в судовому розгляді. Після попередніх слухань, проведених суддею, який не буде надалі брати участь у розгляді справи, прокурор приймає рішення про доцільність продовження кримінального переслідування. Якщо справу необхідно продовжувати, то прокурор складає обвинувальний документ, який називається «інформацією», і передає його до суду. У деяких випадках процедура підготовки справи для передачі до суду ще більш складна.

США не мають законодавчо закріпленої системи регулювання відносин у сфері масової інформації. Лише окремі федеральні акти і закони зачіпають різні аспекти діяльності ЗМІ. Державного органу, який займався б регулюванням питань за участю ЗМІ, також не існує. Усі спірні питання вирішуються в судах і носять прецедентний характер.

Конституція США не містить чітких всебічних гарантій захисту приватного життя, хоча і дає деякі такі права. Також розмиті і відсутні чіткі формулювання у рішеннях Верховного суду з питань втручання у приватне життя. Внаслідок цього, виграти в суді справи за звинуваченням про втручання в приватне життя і отримати компенсацію дуже складно, хоча така можливість і передбачена в законах штатів.

Питання про доступ ЗМІ до державної таємниці та урядової інформації регулюється Законом про свободу інформації. Закон передбачає обов'язок уряду надавати на запит ЗМІ інформацію за певними винятками, такими, як секретна інформація, відомості про громадян приватного характеру і правоохоронну документацію. За розголошення таких таємниць караються звільненням з роботи державні службовці, для яких збереження таємниці є умовою при прийомі на роботу. Відповідно тільки до одного закону (Закону про ідентифікацію працівників секретних служб) поширення ЗМІ секретних даних є кримінально караним діянням.

Що стосується питань розголошення в ЗМІ конфіденційної інформації (комерційної таємниці) та інформації, що належить приватним особам, то преса не несе за публікацію таких відомостей ніякої відповідальності, якщо вона отримана з дотриманням закону. Більш того, в США є низка законів, що захищають службовців, які інформують через ЗМІ суспільство про зловживання роботодавців.

Дуже неоднозначно трактується у законодавстві питання про право журналіста не розголошувати джерело своєї інформації. Близько половини штатів ввело в дію закони, що дають журналістам відносні або абсолютні права не розкривати інформацію, отриману конфіденційно. В інших штатах рішення з даного питання залежатиме від рішення суду за трактуванням законів штату. Тим не менш, за відмову видати джерело інформації в окремих випадках журналіст може понести кримінальне покарання.

Діяльність судів у США носить, як правило, публічний характер і відкрита для преси. Проте, якщо суддя побачить необхідність судового розгляду в закритому процесі, преса до нього допущена не буде. Заборони на публікації по ходу судового розгляду не існує, крім випадків, якщо в публікації є «явна загроза відправленню правосуддя». Суддя для забезпечення справедливого розгляду справи може прийняти стримуючий припис, встановлює межі, за які преса і адвокати не повинні виходити у своїх публічних коментарях. Однак, і таке обмеження більше стосується адвокатів, як учасників судового процесу, ніж преси.

Висновки. Отже, короткий огляд сформованих правових відносин правоохоронних структур та судів зі ЗМІ за кордоном, спонукає до висновку, що країни, які сповідують демократичний шлях розвитку, в основі якого лежать захист прав і свобод людини на власну думку і широкий доступ до отримання та поширення інформації, велике значення надають правовій регламентації відносин державних структур зі ЗМІ, як загальнодоступного засобу вираження думок різних людей та отримання інформації про події, що відбуваються. Єдиного рецепта, як побудувати ці правові відносини не існує. Кожна країна, надаючи право громадянину і ЗМІ на отримання та поширення інформації, встановлює власні межі доступу до цієї інформації, виходячи з інтересів національної безпеки. Кожна країна, враховуючи свої національні та культурні традиції, встановлює різну відповідальність за порушення встановлених норм. А

також в силу особливостей судочинства, встановлює свій процесуальний підхід до вирішення спірних питань і правопорушень в суді.

Спільним є одне – правові та процесуальні норми, що регламентують відносини ЗМІ з державними правоохоронними структурами повинні дотримуватися балансу інтересів громадянина, суспільства і держави, а будь-які порушення прав і процедур повинні розглядатися в суді.

Використані джерела:

1. Рохлин В. И. Уголовно-процессуальный право : учебн. / В. И. Рохлин. – СПб. : Юридический центр «ПРЕСС», 2004. – 679 с.
2. Надин Строссен. Законы о прессе в Соединенных Штатах Америки / Строссен Надин // Законы и практика СМИ в одиннадцати демократиях мира. – М., 1996. – С. 103.
3. Rolando V. Del Carmen. Criminal Procedure. Law and Practice / V. Rolando Del Carmen // Fourth Edition. Sam Houston State University. – 1998. – P. 321-342.
4. Карпен Ульрих. Свобода прессы в Германии / Ульрих Карпен // Законы и практика средств. – М. : Междунар. отношения, 1995. – 228 с.

Рецензент: к.ю.н., доцент Батюк О.В.

УДК 343.132

Ковальова О.В.,

експерт сектору Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру при ГУ МВС України в Донецькій області, здобувач кафедри криміналістики і судової медицини Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАННЯ У РОЗШУКОВІЙ РОБОТІ СЛІДЧОГО

В статті аналізується поняття розшуку, його співвідношення з розкриттям та розслідуванням злочину, досліджуються засоби розшукової діяльності, які слідчий застосовує безпосередньо або опосередковано.

В статье анализируется понятие розыска, его взаимосвязь с раскрытием и расследованием преступления, исследуются средства розыскной деятельности, которые следователь применяет непосредственно или опосредовано.

It is analyzed the notion of the search, its interrelation with the solution and the investigation of crime, it is studied the funds of the search activity that the investigator applies directly or indirectly.

Постановка проблеми. Розслідування злочинів – складний, багатобічний інформаційно-пізнавальний процес. У його орбіту залучається велика кількість суб'єктів, які мають свої власні інтереси й специфічні мотиви поведінки, що підпорядковані загальному завданню кримінального судочинства (ст. 2 КПК України). Тому, аналіз поняття